

Karol Żakowski

Uniwersytet Łódzki

Hongkong w nowej rzeczywistości

1 lipca 1997 r., po 154 latach brytyjskiej władzy, Hongkong przeszedł pod administrację Chińskiej Republiki Ludowej. Podobny los spotkał Makau w roku 1999. W ten sposób ostatecznie skończyła się dla Chin epoka nierównoprawnych traktatów, wymuszonych w XIX w. przez imperia europejskie. Mimo że państwa zachodnie zrezygnowały z koncesji i eks-terytorialnych praw cudzoziemców w roku 1943, brytyjski Hongkong pozostawał przez dziesięciolecia symbolem upokorzeń, jakich Chińczycy doznali w epoce kolonialnej.

Dzisiejsze Chiny, które stały się już mocarstwem regionalnym, patrzą w przyszłość z perspektywy zwiększenia swej potęgi na skalę globalną zgodnie z zasadą poszukiwania należnego im miejsca (*yǐngyou de diwei*)¹. Jaki los czeka w tej nowej rzeczywistości Hongkong? Czy stosowana przez ponad siedem lat zasada „jedno państwo, dwa systemy” potwierdziła swą skuteczność, czy też spełniły się obawy, że oddanie Hongkongu Chinom stłumi początki demokratyzacji tego regionu? Odpowiedź na te pytania wymaga głębszej analizy podłoża, zasad i skutków powrotu portu do macierzy.

Hongkong przed rokiem 1997 miał niejednorodny status międzynarodowopravny. Składał się z trzech części, zdobytych przez Anglików w różnym czasie (w 1842, 1860 i 1898 r.), z których dwie zostały scedowane na rzecz Wielkiej Brytanii, zaś jedna, Nowe Terytoria, stanowiące 92% ogólnej powierzchni, tylko wydzierżawiona na 99 lat. Teoretycznie Anglicy mogli zwrócić ChRL jedynie tereny uzyskane w roku 1898, zatrzymując główną część swojego terytorium zależnego. Teoretycznie, gdyż w rzeczywistości rozdzielenie dwóch części Hongkongu byłoby niewykonalne. Jego ludność ograniczyłaby się do 5 mln osób stłoczonych na niewielkim obszarze, uzależnionych od dostaw wody pitnej z ChRL. Poza tym na destabilizacji sytuacji w Hongkongu nie zależało ani Chinom, ani Wielkiej Brytanii, jak zresztą nikomu na całym świecie. Wszystko z powodu jego pozycji ekonomicznej.

Dzisiaj Hongkong nie przypomina już skalistej, słabo zaludnionej wyspy, jaką był, gdy przechodził pod władzę brytyjską. Miasto zawdzięcza swą

¹ K. Tomala, *Chiny a procesy globalizacji w XXI wieku*, Warszawa 2001, s. 14.

pozycję położeniu geopolitycznemu. Do lat 50. głównym ośrodkiem wymiany z Chinami był Szanghaj. Dopiero proklamowanie Chińskiej Republiki Ludowej w roku 1949 oraz ogłoszenie przez Zachód blokady tego państwa stworzyły dla Hongkongu perspektywę fenomenalnego rozwoju gospodarczego. To położone na granicy dwóch wrogich bloków ideologicznych miasto stało się wygodnym miejscem omijania embarga handlowego. Jako obszar bezcłowy i naturalny port z częstym napływem relatywnie taniej siły roboczej z ChRL, Hongkong szybko przekształcił się w jedno z najważniejszych centrów gospodarczych w Azji. Poza tym był to jedyny pośrednik w kontaktach między ChRL a Tajwanem, odkąd władze z Taipei zezwoliły w 1987 r. na odwiedziny krewnych w Chinach kontynentalnych.

Jednakże samo położenie Hongkongu nie starczyłoby, aby osiągnąć tak wysmienite rezultaty gospodarcze. Równie ważna była polityka władz administracyjnych miasta, polegająca na ścisłym przestrzeganiu prawa, nieinterwencjonizmie rządu w zakresie gospodarki, niskich podatkach, wolnym rynku wymiany walut, wolnym handlu (praktycznie brak taryfy celnej) i licznych ułatwieniach dla inwestorów zagranicznych². Dzięki tym czynnikom w 1995 r. PNB Hongkongu wynosił 143 600 mln USD, zaś dochód na jednego mieszkańca 23 tys. USD³. W Hongkongu istnieje największy na świecie port kontenerowy w Kwai Chung, a także wielki lotniczy port przeładunkowy. Nic dziwnego, że ChRL zależało na bezkonfliktowym przejęciu tego potężnego ośrodka gospodarczego.

Chiny komunistyczne zawsze podkreślały na scenie międzynarodowej, że Hongkong to integralna część Chin, znajdującą się tylko czasowo pod okupacją brytyjską. Gdy ChRL przyjęto w roku 1971 do ONZ, jako członka stałego Rady Bezpieczeństwa, już po roku doprowadziła do wyłączenia Hongkongu i Makau z listy obszarów objętych Deklaracją o przyznaniu niepodległości krajom i narodom kolonialnym. W ten sposób sprawa przyszłości miasta stała się wyłącznie problemem brytyjsko-chińskim i wykluczono możliwość nadania niepodległości Hongkongowi przez Anglików na zasadach stosowanych wobec innych kolonii.

Wielka Brytania musiała uregulować status Hongkongu, gdyż w miarę zbliżania się daty wygaśnięcia dzierżawy Nowych Terytoriów niepewność co do przyszłości miasta mogła doprowadzić do destabilizacji jego pozycji gospodarczej. Już w roku 1970 pojawiły się pierwsze obawy wobec średnio- i długoterminowych planów inwestycyjnych, zaś na początku lat 80. nastąpiła depresja gospodarcza⁴. W rozmowach dwustronnych ChRL od początku

² A. Ziętek, *Międzynarodowy status Hongkongu*, Lublin 1997, s. 31.

³ *Ibidem*, s. 37.

⁴ K. Tomala, *Hongkong i Wspólna Deklaracja brytyjsko-chińska z 1984 roku. Treść i implikacje formalnego statusu Hongkongu wynegocjowanego między ChRL i Wielką Brytanią*, [w:] *Powrót Hongkongu do macierzy*, red. K. Gawlikowski, Warszawa 1997, s. 51.

dysonowała silniejszymi atutami, chociażby biorąc pod uwagę położenie geograficzne Hongkongu, sprawiające, że z wojskowego punktu widzenia był on nie do obrony. Poza tym Wielkiej Brytanii zależało na utrzymaniu dobrych stosunków z chińską gospodarką, która właśnie wtedy zaczęła się otwierać na świat.

Wolę negocjacji dwustronnych wyrażono we wrześniu 1982 r. Po 22 rundach rokowań Margaret Thatcher podpisała 19 grudnia 1984 r. razem z Zhao Ziyangiem „Wspólną deklarację” brytyjsko-chińską, która weszła w życie 27 maja 1985 r. Zgodnie z zasadami tego porozumienia międzynarodowego Chińczycy opracowali Projekt ustawy zasadniczej dla specjalnego regionu administracyjnego Chińskiej Republiki Ludowej Hongkongu, zatwierdzony 4 kwietnia 1990 r. przez Stały Komitet Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych. Ponieważ „Wspólna deklaracja”, razem z trzema załącznikami i dwoma memorandumami oraz Ustawa zasadnicza stały się podstawą dzisiejszego statusu Hongkongu, ich treść wymaga szczegółowej analizy.

Przede wszystkim we „Wspólnej deklaracji” uzgodniono, że Hongkong miał być przekazany ChRL w całości 1 lipca 1997 r. jako Specjalny Region Administracyjny (SRA). Innowacyjną okazała się zasada „jedno państwo, dwa systemy”, gwarantująca miastu odrębne cechy ustrojowe przez 50 lat, czyli do 2047 r. Dzięki temu zachowano kapitalistyczny system gospodarczy, tak ważny dla dalszego rozwoju Regionu i utrzymania wysokiego poziomu życia. Zgodnie z porozumieniem Hongkong może nawet uczestniczyć w ograniczonym wymiarze pod nazwą „Hongkong-Chiny” w gospodarczych i kulturalnych stosunkach międzynarodowych z państwami, regionami i organizacjami międzynarodowymi. Poza tym reprezentanci SRA mają możliwość uczestniczenia jako członkowie delegacji rządu Chin w rozmowach dyplomatycznych, dotyczących Regionu. Obok chińskiego utrzymano angielski jako język urzędowy.

Z oczywistych względów bardzo ważne dla gospodarki światowej są zagadnienia ekonomiczne poruszone w Ustawie zasadniczej. W art. 104 zagwarantowano prawo do prywatnej własności, do rekompensaty w razie jej utraty oraz stwierdzono, że inwestycje zagraniczne podlegają prawnej ochronie. Hongkong utrzymał niezależny system podatkowy oraz samodzielność w dziedzinie polityki monetarnej i finansowej. W SRA nadal legalnym środkiem płatniczym jest w pełni wymienialny dolar hongkoński, do którego emisji uprawniony jest rząd Hongkongu. Zakazano przekazywania dochodu z operacji finansowych Centralnemu Rządowi Ludowemu, który nie może nakładać podatków na SRA. Zapewniono wolny przepływ kapitału do i z Hongkongu oraz zachowano status wolnego portu i strefy wolnocłowej. Wszystkie dzierżawy utrzymano, jednak nie dłużej niż do 30 czerwca 2047 r.

Zagwarantowano autonomię i wolność akademicką instytucjom edukacyjnym. Prawo do formułowania polityki rozwoju i poprawy edukacji przyznano rządowi SRA. Jemu również powierzono kształtowanie polityki badań naukowych i technologicznych, kulturalnej, zatrudnienia, systemu pomocy społecznej oraz prawa pracy.

Wewnętrzny status Hongkongu zawarty w Ustawie zasadniczej niewiele się zmienił w porównaniu do sytuacji panującej za rządów brytyjskich. Gubernatora zastąpił szef władzy wykonawczej (*chief executive*), wybierany na 5-letnią kadencję. Ponieważ kandydat musi być stałym mieszkańcem Regionu i przebywać w Hongkongu przez ciągły okres 20 lat, SRA nie grozi mianowanie na to stanowisko przez Pekin zdyscyplinowanego członka KPCh z ChRL. Oczywiście w samym Hongkongu nie brakuje zwolenników Chin kontynentalnych, jednak faktem jest, że przed mieszkańcami SRA otworzyła się perspektywa wyboru na to i wiele innych stanowisk urzędniczych, dotąd piastowanych przez Brytyjczyków. Na dodatek art. 45 Ustawy zasadniczej stanowi, że „ostatecznym celem jest wybór szefa władzy wykonawczej w drodze wyborów powszechnych”⁵. Tak więc paradoksalnie okazuje się, że Hongkong będzie demokratyzował swój system polityczny dopiero pod panowaniem komunistycznych Chin. O ile pierwszym *chief executive* został pochodzący z Szanghaju miliarder Tung Chee-hwa, znany jako przyjaciel prezydenta Jiang Zemina⁶, to według Aneksu I do Ustawy zasadniczej drugi i trzeci szef władzy wykonawczej mieli zostać wybrani przez Komitet Wyborczy, składający się z 800 członków, po 200 członków reprezentujących:

- 1) sektor przemysłowy, handlowy, finansowy;
- 2) wolne zawody;
- 3) związki zawodowe, służby cywilne, związki religijne i inne;
- 4) członków Rady Ustawodawczej, organizacji lokalnych, deputowanych do OZPL, reprezentantów Hongkongu w Komitecie Narodowym Ludowej Politycznej Konferencji Konsultatywnej Chin.

Za kadencji trzeciego szefa władzy wykonawczej, czyli po 2007 r., miało się odbyć referendum (za zgodą większości Rady Ustawodawczej, szefa władzy wykonawczej i zatwierdzeniu przez OZPL), czy przyszedli urzędnicy piastujący to stanowisko będą wybierani w wyborach powszechnych.

Metoda wyboru *chief executive* jest tym istotniejsza, że posiada on rozległe uprawnienia. Stoi na czele rządu, podpisuje ustawy wydane przez *LegCo*, które może zawetować (by odrzucić veto potrzebne jest dwie trzecie głosów, jednak szef władzy wykonawczej ma wtedy prawo rozwiązać Radę Ustawodawczą), wydaje rozporządzenia rządowe, mianuje najwyższych urzędników, mianuje i odwołuje sędziów i szefów biur publicznych, realizuje dyrektywy

⁵ A. Ziętek, *op. cit.*, s. 186.

⁶ G. Jaszuński, *Hongkong dla Chin?*, Warszawa 1997, s. 68.

Centralnego Rządu Ludowego, prowadzi stosunki zewnętrzne z ramienia SRA, ma prawo łaski itp.⁷

Rada Wykonawcza (*Executive Council, ExCo*) jest ciałem doradczym i pomocniczym dla szefa władzy wykonawczej, który też powołuje jej członków. Ważnym postanowieniem jest, że zgodnie z art. 61 najwyżsi urzędnicy SRA muszą zamieszkiwać w Hongkongu bez przerwy przez okres 15 lat.

Ciałem ustawodawczym jest Rada Ustawodawcza (*Legislative Council, LegCo*), której kadencja wynosi 4 lata. Zgodnie z art. 67 Ustawy zasadniczej ostatecznym celem jest wybór wszystkich jej członków w drodze wyborów powszechnych. Podobnie jednak, jak w przypadku elekcji szefa władzy wykonawczej, demokratyzacja ma następować stopniowo. W Aneksie II sprecyzowano szczegółowo skład *LegCo* w czasie pierwszych czterech kadencji. Zaplanowano, by jedynie część członków Rady Ustawodawczej pochodziła z bezpośrednich wyborów powszechnych, zaś reszta była wybierana przez reprezentantów sektorów przemysłowych, handlowych i finansowych oraz związków zawodowych, służb społecznych, wspólnot religijnych i innych, a także przez 800-osobowy Komitet Wyborczy. Taki system sprawia, że pewna grupa osób może głosować więcej niż jeden raz. Z drugiej strony przewidziano stały wzrost liczby członków *LegCo*, pochodzących z bezpośrednich wyborów okręgowych (w 1991 r. 18, w 1995 r. 20, w 1999 r. 24 i w 2003 r. 30). Zgodnie z postanowieniami Aneksu II, za czwartej kadencji Rada Ustawodawcza miała przeprowadzić referendum, czy wszyscy członkowie *LegCo* będą wybierani w wyborach powszechnych. Skomplikowany system wyborczy sprawia, że Pekinowi łatwiej jest kontrolować sytuację polityczną w SRA.

Rada Ustawodawcza wydaje zarządzenia, wnosi poprawki, sprawdza i zatwierdza budżet oraz podatki i wydatki publiczne, prowadzi debaty na temat problemów społecznych, mianuje i odwołuje sędziów w Sądzie Apelacyjnym i szefa Sądu Najwyższego. *LegCo* ma też prawo zastosowania większością dwóch trzecich głosów instytucji *impeachment* wobec szefa władzy wykonawczej oraz kierować zapytania do rządu⁸.

Bardzo ważna dla Hongkongu jest niezależna, niepodatna na ingerencje z zewnątrz władza sądownicza, zagwarantowana w art. 84. SRA uzyskał nawet własny Najwyższy Sąd Apelacyjny. Zachowano istniejące w Hongkongu prawo zwyczajowe i zasady sprawiedliwości. Duże znaczenie ma art. 86, mówiący, że „każdy kto podlega aresztowi zgodnie z prawem ma prawo do uczciwego procesu prowadzonego bez zwłoki przez organa sądownicze i dopóki sąd nie wyda stosownego wyroku, podlega zasadzie domniemanej niewinności”⁹.

⁷ A. Ziętek, *op. cit.*, s. 131.

⁸ *Ibidem*, s. 133.

⁹ *Ibidem*, s. 192.

Jedne z najistotniejszych postanowień dotyczą praw i obowiązków mieszkańców Hongkongu. Chińczycy ze SRA są uznawani za obywateli chińskich, więc nie mogą domagać się opieki dyplomatycznej ze strony Wielkiej Brytanii na terenie Regionu. Mieszkańcom zagwarantowano równość wobec prawa, wolność słowa, prasy, publikacji, zrzeszania się, zgromadzeń, pochodów, demonstracji, przynależności do związków zawodowych i uczestnictwa w akcjach strajkowych. Zabroniono naruszania nietykalności osobistej lub tajemnicy korespondencji, samowolnych aresztowań, nielegalnej osobistej kontroli mieszkańców, stosowania tortur. Ustanowiono nietykalność domów i mieszkań, wykluczając tym samym możliwość ich bezprawnego przeszukania. Zagwarantowano także wolność poruszania się i prawo do emigracji do innych państw i regionów. Mieszkańcy mający ważne dokumenty podrózne mogą opuszczać Region bez specjalnego pozwolenia.

Potwierdzono prawo do wolności sumienia, wyboru religii, wygłaszania kazań oraz prawo do wykonywania i uczestnictwa w publicznych uroczystościach religijnych. To postanowienie jest ważne szczególnie dla Kościoła katolickiego, który w ChRL jest prześladowany, zaś księży zmusza się do zerwania kontaktów z Watykanem.

Inne prawa i wolności zapisane w Ustawie zasadniczej to wolność wyboru zawodu, prowadzenia badań naukowych, twórczości literackiej i artystycznej, prawo do poufnej porady prawnej, do wyboru prawników, do zaskarżenia w sądzie działania organów władzy wykonawczej i ich personelu, do pomocy socjalnej. Charakterystyczne jest zagwarantowanie prawa do wolności w wychowaniu rodziny, oznaczające, że rząd ChRL nie może na terenie SRA prowadzić polityki kontroli narodzin. Ważne jest zachowanie w Hongkongu mocy obowiązującej postanowień Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych oraz Międzynarodowego paktu praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych (ratyfikowanego też przez ChRL w 2000 r.), a także różnych międzynarodowych konwencji pracy.

Ten długi rejestr praw i wolności zagwarantowanych SRA sprawia, że na jego terenie ChRL nie może łamać praw człowieka. Niepokojące mogą jednak być niektóre zapisy w Ustawie zasadniczej. Zgodnie z art. 30 przewiduje się, że można naruszyć tajemnicę korespondencji, gdyż „stosowni urzędnicy mogą cenzurować korespondencję w oparciu o procedury prawne, jeżeli będzie tego wymagało bezpieczeństwo publiczne lub w przypadku prowadzenia śledztwa w sprawach kryminalnych”¹⁰. „Zagrożenie bezpieczeństwa publicznego” to termin, który jest prawdopodobnie inaczej interpretowany przez ChRL niż przez świat demokratyczny, a trzeba pamiętać, że w art. 157 prawo do interpretowania przepisów Ustawy zasadniczej nadano Stałemu Komitetowi OZPL. Ponieważ nie zdefiniowano dokładnie pojęcia zagrożenia

¹⁰ *Ibidem*, s. 184–185.

bezpieczeństwa publicznego, tak naprawdę nie wiadomo, jakie warunki muszą być spełnione, by móc zastosować ten przepis. Niejasności może poza tym budzić art. 14, zgodnie z którym co prawda chińskie siły zbrojne stacjonujące w Hongkongu nie mogą się mieszać w sprawy lokalne, jednak: „W sytuacjach koniecznych rząd SRA może zwrócić się z prośbą do Centralnego Rządu Ludowego o pomoc garnizonu w utrzymaniu porządku publicznego lub w przypadku klęski żywiołowej”¹¹.

Jeszcze więcej niepewności budzi art. 23, zakazujący wystąpień przeciw rządowi centralnemu, oraz art. 18, stanowiący, że: „Jeśli Stały Komitet OZPL podejmie decyzję dotyczącą ogłoszenia stanu wojennego lub z powodu zamieszek w SRA Hongkongu, których opanowanie nie mieści się w możliwościach władz Regionu, podejmie decyzję o ogłoszeniu stanu wyjątkowego, Rada Państwa może zarządzić wprowadzenie w SRA Hongkongu odpowiednich przepisów prawnych prawa narodowego”¹². Według tego zapisu władze ChRL są w stanie w bliżej nieokreślonych sytuacjach wyjątkowych, jak wojna czy zamieszki, naruszyć autonomię Hongkongu, wprowadzając na jego terenie prawo chińskie.

Z kolei konstytucja ChRL z roku 1982 gwarantuje obywatelom wiele podobnych praw jak Ustawa zasadnicza, jednak pozostają one tylko na papierze. Na przykład art. 35 Konstytucji zapewnia wolność prasy, słowa, zgromadzenia, demonstracji, a mimo to istnieje cenzura, zaś manifestacje mogą być uznane zgodnie z kodeksem karnym za „kontrrewolucyjne przestępstwa”, takie jak zamach na rząd, wezwanie do podziału kraju lub podburzanie społeczeństwa do zbrojnego powstania.

Jak jednak w praktyce wygląda sytuacja w Hongkongu pod jurysdykcją ChRL? Ponad siedem lat chińskich rządów pozwala nam przyjrzeć się sytuacji ekonomicznej i politycznej w SRA i odpowiedzieć na pytanie, czy do tej pory Chiny respektowały prawa człowieka i inne postanowienia zawarte w Ustawie zasadniczej.

Pozycja ekonomiczna Hongkongu warunkuje jego niezwykle znaczenie dla ChRL. Wystarczy tylko wspomnieć, że SRA obsługuje 30% całego chińskiego handlu zagranicznego, że jest największym zagranicznym inwestorem w Chinach z ok. 187 mld USD, że ok. 5 mln osób jest zatrudnionych w sąsiedniej prowincji Guangdong przez firmy należące w całości lub częściowo do przedsiębiorców ze SRA, że ponad 180 tys. mieszkańców Hongkongu pracuje w Chinach kontynentalnych, głównie jako kadra zarządzająca¹³.

Przejęcie Hongkongu przez ChRL stworzyło dla miasta dalekosiężne perspektywy rozwojowe. Już przed rokiem 1997 przygotowano dla niego

¹¹ *Ibidem*, s. 182.

¹² *Ibidem*, s. 183.

¹³ Dane pochodzą z serwisu internetowego www.info.gov.hk, uzyskane dnia 22.10.2003.

nowe zaplecze, liczącą 41 600 km² deltę Rzeki Perłowej, która w latach 80. i 90. doznała szybkiego wzrostu gospodarczego. Swoista symbioza gospodarcza z sąsiednimi miastami sprawiła, że region delty Rzeki Perłowej, obejmujący prócz Hongkongu i Makau także Kanton i Shenzhen, jest obecnie najszybciej modernizującym się obszarem w ChRL. W celu dalszej jego integracji, a nawet stworzenia spójnej konurbacji, planuje się budowę za 1900 mln USD wielkiego mostu Hongkong-Makau-Zhuhai¹⁴.

Szansą dla SRA może być dostęp do ogromnego chińskiego rynku zbytu. 29 czerwca 2003 r. podpisano porozumienie w sprawie bliższej współpracy gospodarczej (*Closer Economic Partnership Arrangement, CEPA*), które, razem z sześcioma aneksami z 29 września 2003 r., przewiduje ustanowienie zerowych taryf na 273 rodzaje produktów między miastem a niektórymi regionami Chin kontynentalnych. Dzięki temu aż 90% eksportu Hongkongu do innych regionów ChRL ma być objęte wolnym handlem. Porozumienie weszło w życie 1 stycznia 2004 r. i ma przynieść SRA 750 mln HKD oszczędności rocznie¹⁵. Bardzo ważnym postanowieniem jest, że Hongkong zostanie szybciej dopuszczony do części chińskiego rynku usług, co da mu wstępną przewagę nad firmami zachodnimi. CEPA umożliwi dalszą integrację miasta z resztą Chin i może się przyczynić do większej koordynacji działalności handlowej i gospodarczej między regionami ChRL.

Pomimo tak obiecujących perspektyw stan gospodarki SRA pogorszył się po przejściu pod panowanie ChRL. Było to głównie skutkiem kryzysu azjatyckiego, który się rozpoczął właśnie w roku 1997, ale również poważnej restrukturyzacji, jaka musiała zostać przeprowadzona, by dostosować Hongkong do nowej sytuacji. Przemysł lekki został przeniesiony do delty Rzeki Perłowej. Bezrobocie wzrosło z 2,2% w 1997 r. do 7,3% w 2002 r. PKB spadł w 1998 r. o 5%. Choć w następnych latach nadrobił stratę, to w roku 2001 z powodu recesji w USA i Europie jego wzrost utrzymywał się na poziomie nieco powyżej zera. Epidemia SARS w 2003 r. była kolejnym ciosem dla Hongkongu. Od roku 1998 panowała niekorzystna dla gospodarki deflacja. W latach 1998–2001 średnia obrotów handlowych wynosiła 2974 mln HKD i była niższa niż w 1997 r. (3071 mln HKD). Hongkong musi się także borykać z deficytem budżetowym (wynoszącym 5,5% PKB), choć dotychczas słynął z wielkich nadwyżek budżetowych¹⁶.

Najnowsze dane wskazują jednak, że Hongkong zaczyna wychodzić z długiego kryzysu. W drugim kwartale 2004 r. wartość eksportu towarów wzrosła o 18%, zaś eksportu usług aż o 31,3%. Również zyski z turystyki

¹⁴ J. Berthelsen, *Hong Kong Begins to Catch Its Breath*, dostępne na stronie: <http://www.atimes.com/atimes/China/EH09Ad01.html>, uzyskane 17.10.2003.

¹⁵ *CEPA and Opportunities for Hong Kong*, dostępne na stronie: <http://www.tdctrade.com/econforum/tdc/tdc031002.htm>, uzyskane 27.11.2004.

¹⁶ Dane pochodzą z serwisu internetowego www.info.gov.hk, uzyskane dnia 22.10.2003.

odniosły spektakularny, dwukrotny wzrost po wielkich stratach spowodowanych przez epidemię SARS. Zanotowano także najlepszy od ponad dwóch lat wskaźnik bezrobocia (6,9%). Polepszenie ogólnych warunków gospodarczych i zwiększenie popytu konsumenckiego spowodowało zakończenie w lipcu 2004 r. trwającej 68 miesięcy deflacji. Wzrost PKB w roku 2004 jest spodziewany na poziomie 7,5%¹⁷.

Nowym zagadnieniem, na omawianym obszarze, jest rosnąca konkurencja między Hongkongiem a Szanghajem o miano chińskiego centrum finansowego. SRA posiada pewne atuty w porównaniu z lansowanym przez Komunistyczną Partię Chin (KPCh) miastem ze wschodniego wybrzeża. Przede wszystkim charakteryzują go, w odróżnieniu od Szanghaju, tradycje praworządności i brak skorumpowanej warstwy urzędniczej. Z drugiej strony Szanghaj w większym stopniu niż była kolonia brytyjska skorzysta z CEPA, gdyż napłynie do niego wysoko wykwalifikowana kadra oraz zaawansowane technologie. Z kolei Hongkong bardziej uzależni się ekonomicznie, a przez to i politycznie, od reszty ChRL¹⁸. Mimo to SRA prawdopodobnie długo jeszcze pozostanie ważnym ośrodkiem finansów, transportu, logistyki, komunikacji, turystyki i profesjonalnych usług, jednak musi zmienić swoją dotychczasową politykę gospodarczą. Chiny otwierają się coraz bardziej na świat poprzez członkostwo w WTO oraz APEC i Hongkong będzie w coraz mniejszym stopniu pełnił funkcję „bramy ChRL”. Zgodnie z planami władz SRA region ten ma się stać ośrodkiem technologii informatycznych, telekomunikacyjnych i internetowych, prawdziwą „gospodarką opartą na wiedzy”¹⁹. Do tego potrzebne są jednak długoterminowe inwestycje w edukację.

Ponieważ Hongkong jest przede wszystkim wielkim centrum handlowym, sprawy ekonomii były dla ludności zawsze pierwszoplanowe. Długi okres władzy kolonialnej spowodował, że mieszkańcy Hongkongu nie przywykli do demokratycznych wyborów. Dopóki rząd prowadził umiejętną politykę, zapewniającą rozwój gospodarczy i wysoki poziom życia, ludność Hongkongu nie miała powodu do protestów. Dzisiaj przedsiębiorcom zależy głównie na stabilnej sytuacji gospodarczej, korzystnej dla prowadzenia interesów, więc starają się unikać sporów z rządem ChRL i powstrzymują wzrastającą demokratyzację. Siedem lat ciężkiego położenia gospodarczego SRA wzbudziło jednak niezadowolone społeczeństwo. Wielka manifestacja z 1 lipca 2003 r. była wyrazem protestu wobec nieudolnej polityki Tung Chee-hwa. Opozycji

¹⁷ *Ibidem*, uzyskane dnia 2.11.2004.

¹⁸ D. Mierzejewski, *Definicja CEPA*, dostępne na stronie: <http://www.stosunki.pl/main349235530310,3,yisvp.htm>, uzyskane dnia 26.11.2004.

¹⁹ A. Chojnowski, J. Rowiński, *Hongkong u progu XXI wieku*, [w:] *Azja Wschodnia na przełomie XX i XXI wieku. Przemiany społeczne i polityczne*, red. K. Gawlikowski, Warszawa 2004, s. 155.

demokratycznej udało się zachęcić do wyjścia na ulice pół miliona mieszkańców²⁰.

Mimo krótkiej tradycji demokratycznych wyborów w Hongkongu działa wiele partii, które tworzą dwa główne bloki. Do propekińskich należą: Sojusz Demokratyczny na Rzecz Poprawy Hongkongu (Democratic Alliance for the Betterment of Hong Kong), Hongkońskie Przymierze Postępu (Hong Kong Progressive Alliance), Partia Liberalna (Liberal Party) oraz Forum Nowego Wieku (New Century Forum). Z kolei partie prodemokratyczne to: Zjednoczenie na Rzecz Demokracji i Ludzkiej Egzystencji (Association for Democracy and People's Livelihood), Partia Obywatelska (Citizens Party), Partia Demokratyczna (Democratic Party) na czele z Martinem Lee Chuming'iem oraz Partia Graniczna (Frontier Party). System wielopartyjny świadczy o formowaniu się społeczeństwa obywatelskiego.

Już w roku 1997 pojawiły się jednak niepokojące sygnały, że ChRL pragnie jak najbardziej ograniczyć demokratyzację systemu politycznego. W pełni demokratyczne wybory przeprowadzone w sierpniu 1995 r. przez ostatniego gubernatora Hongkongu, Christophera Pattena, zostały unieważnione przez ChRL, zaś do *LegCo* weszli członkowie wybrani przez propekiński 400-osobowy Komitet Selekcyjny. Z drugiej strony Wielka Brytania pragnęła w ostatniej chwili, na zasadzie faktów wprowadzić demokrację w swoim terytorium zależnym, choć przez dziesiątki lat utrzymywała w Hongkongu system kolonialny z niewielkim udziałem społeczeństwa w życiu publicznym. Oczywiście przyczyniła się do tego masakra na Placu Tiananmen w roku 1989 i związane z nią obawy, dotyczące realizacji przez ChRL obietnic respektowania odmienności SRA.

W 1998 r. 30 posłów wybrały funkcjonalne okręgi wyborcze (200 tys. osób), 10 w większości propekiński Komitet Wyborczy (800 członków), zaś jedynie 20 pochodziło z bezpośrednich i proporcjonalnych wyborów. W roku 2000 gremia te wybrały odpowiednio 30, 6 i 24 posłów, zaś w 2004 r. z bezpośrednich wyborów pochodziło już 30 członków *LegCo*, więc widoczna jest demokratyzacja, jednak powolniejsza niż zakładano w Aneksie II do Ustawy zasadniczej. Poza tym w kwietniu 2004 r. Stały Komitet OZPL odłożył możliwość zorganizowania w pełni powszechnych, bezpośrednich wyborów aż na rok 2012. Spowodowało to wielkie niezadowolenie wśród mieszkańców SRA, odzwierciedlone manifestacją 1 lipca 2004 r.

Wyniki wyborów potwierdzają, że ludność Hongkongu w większości wspiera partie prodemokratyczne. W roku 2000 spośród 24 miejsc pochodzących z wyborów powszechnych aż 17 przypadło opozycji, zaś tylko 7 blokowi propekińskiemu. Wyniki wyborów z 12 września 2004 r. były jednak mniej

²⁰ B. Birolli, *Hong Kong: révolte contre les „incapables”*, „Le Nouvel Observateur”, 14-20.08.2003, s. 30-31.

korzystne dla opozycji, która zdobyła 18 na 30 miejsc (Partia Demokratyczna – 12, Partia Graniczna – 5, Zjednoczenie na Rzecz Demokracji i Ludzkiej Egzystencji – 1). Z kolei partie propekińskie uzyskały w wyborach bezpośrednich 12 miejsc, ale licząc łącznie z członkami wybranymi przez inne gremia aż 23 (Sojusz Demokratyczny na Rzecz Poprawy Hongkongu – 10, Partia Liberalna – 7, Hongkońskie Przymierze Postępu – 4, Forum Nowego Wieku – 2)²¹. Pozostałe 19 miejsc zdobyli bezpartyjni, jednak tylko 7 z nich należy do obozu prodemokratycznego, co pozwala zwolennikom Chin kontynentalnych na odsunięcie go od procesów decyzyjnych.

W 2002 roku Tung Chee-hwa został wybrany na drugą kadencję jako szef władzy wykonawczej, jednakże trudno jest tu mówić o demokratycznej elekcji. Ponieważ aby brać udział w wyborach należało pozyskać co najmniej 100 głosów w zdominowanym przez propekińskich członków 800-osobowym Komitecie Wyborczym, Tung Chee-hwa był jedynym kandydatem z 794 głosami. Biorąc pod uwagę, że w tym samym czasie w sondażach jedynie 16%²² mieszkańców SRA wskazywało, że zagłosowałoby na niego, widać jest duży rozdzźwięk między nastrojami społecznymi a wynikami wyborów.

Zdaje się, że jak dotąd niezależne sądownictwo dobrze spełnia swą rolę i w Hongkongu nie dochodzi do przypadków poważnego łamania praw człowieka. Do roku 1995, aby odbyć demonstrację potrzebna była zgoda, której policja mogła odmówić bez podania żadnych przyczyn. Podobne przepisy obowiązują od 1997 r., nakazując organizatorom powiadomienie policji siedem dni przed manifestacją ponad 30 osób lub zgromadzeniem ponad 50. Demonstracja może się odbyć dopiero przy braku sprzeciwu ze strony policji. Fakt, że manifestacja z 1 lipca 2003 r. nie została rozprezenterowana przez policję, mimo że liczba jej uczestników przekroczyła dziesięciokrotnie wielkość podaną przez organizatorów, pokazuje nam, że respektowane jest prawo do krytykowania władzy.

Głównym powodem demonstracji z 1 lipca 2003 r. był protest przeciw projektom nowej ustawy, mającej za zadanie wykonanie postanowień art. 23 Ustawy zasadniczej. Rząd Hongkongu i tak długo zwlekał z uregulowaniem kwestii aktów zdrady, buntu, secesji czy kradzieży tajemnic państwowych. Dopiero we wrześniu 2002 r. podano pierwsze plany implementacji art. 23, co wywołało burzliwą debatę społeczną. Pod presją opinii publicznej zrezygnowano z najbardziej kontrowersyjnych przepisów, jak stosowanie wobec cudzoziemców postanowień dotyczących zdrady stanu czy uczynienie przestępstwem zwykłego posiadania wywrotowych publikacji²³. W tej sytuacji

²¹ *Hong Kong–Government*, dostępne na stronie: http://www.classbrain.com/art_cr/publish/printer_hong_kong_government.shtml, uzyskane dnia 26.11.2004.

²² A. Chojnowski, J. Rowiński, *op. cit.*, s. 158.

²³ B. Lindsey, *Liberty Will Survive Hong Kong's New Laws*, „The Financial Times” z 4.02.2003, dostępne na stronie: <http://www.freetrade.org/pubs/articles/bl-2-4-03.html>, uzyskane 17.11.2003.

nowe prawo raczej nie powinno zagrozić wolnościom i prawom obywatelskim, które przecież są zagwarantowane w Ustawie zasadniczej i sądy SRA muszą je wziąć pod uwagę interpretując art. 23.

Mimo to zdarzają się także wypadki łamania praw człowieka. Chociaż Falun Gong jest legalną organizacją w Hongkongu, w roku 2002 dochodziło do zatrzymań, niepokojenja i deportacji niektórych członków tego zakazanego w ChRL ruchu religijnego. Również w 2002 r. do SRA nie wpuszczono znanego chińskiego dysydenta Harry'ego Wu²⁴. Jednak najbardziej niepokojące wypadki dyskryminacji opozycji politycznej zanotowano w 2004 r. w związku ze zbliżającymi się wyborami do Rady Ustawodawczej. Biura kilku polityków prodemokratycznych ugrupowań, m. in. Emily Lau, Leung Yiu-chunga i Raya Au zostały zniszczone przez wandalów, niektórym politykom grożono. W sierpniu jeden z kandydatów Partii Demokratycznej, Ho Wai-to, został zatrzymany w hotelu w Dongguan pod zarzutem kontaktów z prostytutką i skierowany bez procesu na 6-miesięczną reedukację. Zdarzały się także ataki na wolność słowa. W marcu z powodu licznych gróźb, by zawiesić działalność do czasu wyborów, z pracy zrezygnowało dwóch komentatorów radiowych, Albert Cheng Gin-hon i Raymond Wong Yuk-man²⁵. Te wydarzenia mogą wskazywać, że stronnictwo propekińskie coraz śmieiej stara się zdyscyplinować nieposłuszne ugrupowania opozycyjne.

O ile przed oddaniem miasta ChRL emigracja była czynnikiem alarmującym, gdyż powodowała „drenaż mózgów”, uszczuplając kadrę ludzi wykształconych, od roku 1997 stale spada, co wskazuje, że mieszkańcy Hongkongu decydują się jednak pozostać w SRA. Jednocześnie wzrasta ilość cudzoziemców mieszkających w Hongkongu. W latach 1997–2000 wzrastał wskaźnik przestępczości, było również wiele skarg związanych z dyskryminacją rasową, jednak od 2000 r. przestępczość maleje²⁶. Wskaźniki te pokazują, że społeczeństwo już się przyzwyczyło do chińskiej zwierzchności nad Hongkongiem.

Po ponad siedmiu latach od oddania Hongkongu ChRL zdaje się potwierdzać najbardziej przewidywalny scenariusz wydarzeń. Odzyskanie Hongkongu i Makau było tylko etapem w długofalowej polityce zagranicznej Chin, które dążą do zjednoczenia pod swym panowaniem wszystkich ziem chińskich. Idea „jedno państwo, dwa systemy” jest przywoływana przez ChRL jako sposób na porozumienie z Tajwanem. Oczywiście rząd w Taipei odrzuca taką możliwość, jednak póki Chiny mają nadzieję na pokojowe odzyskanie tej wyspy, będą starać się pokazać, że formuła „jedno państwo,

²⁴ E. Kendal, *Tracking Freedom in Hong Kong*, dostępne na stronie: http://www.worldangelical.org/persec_hongkong_19sep02.html, uzyskane dnia 12.11.2003.

²⁵ *Hong Kong: Elections Marred by Intimidation*, dostępne na stronie: <http://www.hrw.org/english/docs/2004/09/09/china9325.htm>, uzyskane dnia 16.10.2004.

²⁶ Dane pochodzą z serwisu internetowego www.hkhr.org.hk, uzyskane dnia 27.10.2003.

dwa systemy” sprawdza się w Hongkongu. Dzięki temu pragmatycznemu podejściu przez ostatnie siedem lat przestrzegano Ustawy zasadniczej i właściwie nie naruszano autonomii Regionu. Prawa człowieka i wolność prasy były respektowane nie gorzej niż za rządów Wielkiej Brytanii. Co prawda ChRL stara się jak najbardziej hamować demokratyzację ustroju SRA, ale powolne, ostrożne zmiany jednak następują. Ważne jest, że mieszkańcy Hongkongu cieszą się niewspółmiernie większymi wolnościami niż ich rodacy z Chin kontynentalnych.

Jednak najważniejszym czynnikiem determinującym pozycję SRA i nastroj jego mieszkańców jest sfera gospodarcza. Jako jedno z najważniejszych światowych centrów finansowych, Hongkong znacznie umocnił modernizującą się gospodarkę Chin. Ciągący się od kilku lat kryzys był spowodowany głównie zdarzeniami losowymi, jak azjatycki kryzys finansowy czy epidemia SARS, ale duże znaczenie miała też restrukturyzacja wymuszona integracją z ChRL. Mieszkańcy Hongkongu są gotowi zaakceptować silną władzę centralną, ale tylko, jeśli zapewni wzrost gospodarczy i spadek bezrobocia. Niezadowolenie społeczne zdaje się nie kierować ku kierownictwu ChRL, ale ku szefowi władzy wykonawczej Tung Chee-hwa. Mieszkańcy SRA widzą nadzieję w dalszej integracji z regionem delty Rzeki Perłowej dzięki CEPA.

Na razie nic nie zagraża autonomii Hongkongu. Jej naruszenie mogłoby przynieść ChRL poważne negatywne konsekwencje. Oznaczałoby nie tylko zerwanie z dotychczasową długofalową polityką zagraniczną, nastawioną na pokojowe porozumienie z Tajwanem, ale zagroziłoby także gospodarce pozycji SRA, który jest przecież siłą napędową modernizacji południa ChRL.